

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Sisäkorvaistutteen saaneiden yläkouluiikäisten ajatuksia koulussa tapahtuvasta kommunikaatiosta

Laura Tuuliainen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma 240 op

4/2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Laura Tuuliainen	Sivumäärä 32 ja 4 liitesivua
Työn nimi Sisäkorvaistutteen saaneiden yläkouluikäisten ajatuksia kommunikaatiosta ja koulusta	
Ohjaava(t) opettaja(t) Liisa Martikainen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Humanistinen ammattikorkeakoulu	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyöni oli osa Humanistisen ammattikorkeakoulun Kela-rahoitteista tutkimushanketta ”Sisäkorvaistutteen saaneiden lasten kuntoutuksen ja tulkkauspalveluiden tarkoituksenmukaisuus ja tulevaisuuden tarve”. Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, millaisia kommunikaatiotapoja sisäkorvaistutteen saaneilla yläkouluikäisillä on käytössä kouluympäristössä. Tavoitteena oli myös selvittää, kokivatko sisäkorvaistutteen saaneet nuoret koulussa tapahtuvan kommunikaation esteettömänä ja toteutuiko koulussa tapahtuva kommunikaatio sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta esteettömästi.</p> <p>Tutkimus oli laadullinen. Tutkimuksessa haastateltiin kolmea yläkouluikäistä nuorta. Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimustuloksista kävi ilmi, että tutkimushenkilöillä on käytössään monia kommunikaatiotapoja samanaikaisesti. He vaihtelevat niiden välillä tilanteesta riippuen. Tuloksista käy ilmi, että kommunikaatio toteutui tutkimushenkilöiden mielestä lähes esteettömästi, mutta sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta esteettömyyden toteutumisessa on puutteita.</p> <p>Haastattelujen perusteella voidaan todeta tutkimushenkilöiden käyttämien kommunikaatiotapojen olevan yksilöllisiä. Koulussa kommunikaatiotavat ovat riippuvaisia henkilökunnan osaamista kommunikaatiotavoista. Esteettömyys toteutui kommunikaation näkökulmasta. Tutkimushenkilöt olivat tyytyväisiä kommunikaation toteutumiseen ja eivät kokeneet kommunikaation olevan hankalaa. Sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta voi päätellä, että koulunhenkilökunnat eivät välttämättä olleet täysin tietoisia kaikista tavoista, miten sosiaalisen esteettömyyden toteutumista olisi voinut tukea.</p> <p>Tutkimus on suunnattu viittomakielen tulkeille ja tulkkiopiskelijoille tuomaan lisätietoa ja esimerkkejä sisäkorvaistutteen saaneiden nuorten kommunikaatiotavoista, sekä kommunikaation toteutumisesta.</p>	
Asiasanat kommunikaatio, esteettömyys, kouluympäristö, sisäkorvaistuttees	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Sign Language Interpretation

ABSTRACT

Author Laura Tuulainen	Number of Pages 32
Title Thoughts of youngsters wearing cochlear implant and going secondary school about communication that happens in their schools	
Supervisor(s) Liisa Martikainen	
Subscriber and/or Mentor Humak University of Applied Sciences	
Abstract <p>This study was a part of Humak university of applied sciences's study, which was financed by Kela. The aim of the study was to find out what kind of types of communication youngsters with cochlear implant use at secondary school. The aim was also to find out do the youngsters see the communication that happens in school as unrestrained and how is communication seen from the view of social accessibility.</p> <p>The method that was used in this study was interview. The study was qualitative. The results show that the youngsters with cochlear implant use many types of communication. The type of communication was used depending on situation. Results tells that youngsters who were interviewed think that communication in the schools is unrestrained. But the authors view is that the communication is not always unrestrained. And from the view of social accessibility it is very difficult to get to the point, where communication happens fully like the definition of social accessibility requires.</p> <p>Based on interviews it is possible to say that the types of communication are individual. In the school the youngsters used the type of communication that for example the teachers were able to use. Youngster were satisfied with how communication goes in the school. From the view of social accessibility it is important to notice that the teachers in the school didn't know how what was the best way to support the communication so that it go as the definition of social accessibility requires.</p> <p>This study is made for the students of degree programme in sign language interpretation and also for the interpreters, that they get some new information about how the youngsters with cochlear implant communicate and how this communication is going.</p>	
Keywords communication, unrestrained, school, cochlear implant	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 SISÄKORVAISTUTE	6
2.1 Istutteen tarkoitus	6
2.2 Kuulo ja kielenkehitys	6
2.3 Kuntoutus	8
2.4 Sisäkorvaistute ja koulu	8
3 PERUSOPETUKSEN ARVOT JA ESTEETTÖMYYS	9
3.1 Perusopetuksen arvoja kommunikaation näkökulmasta	10
3.2 Esteettömyyden määritelmä	10
4 KOMMUNIKAATIO	11
4.1 Keskeiset kommunikaatiomenetelmät	12
4.2 Kommunikaatiomenetelmien kirjo	14
4.3 Kommunikaation tukitoimet kouluympäristössä	15
5 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA	16
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	17
6.1 Tutkimusongelmat ja työn tarpeellisuus	18
6.2 Laadullisena tutkimuksena teemahaastattelu	18
6.3 Tutkimushenkilöt	19
7 TUTKIMUSTULOKSET	20
7.1 Käytössä olevat kommunikaatiomenetelmät	21
7.2 Kommunikaation esteettömyys tutkimushenkilöiden näkökulmasta	22
7.3 Kommunikaatio sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta	25
8 POHDINTA	27
LIITTEET	33

1 JOHDANTO

Suomessa syntyy vuosittain noin 25 - 30 lasta, joilla on vaikea kuulovamma ja on arvioitu, että Suomessa on tällä hetkellä noin 400 alle 16-vuotiasta kuulovammaista lasta, mutta heidän pääasiallista kommunikointitapaa ei tiedetä. Vuoden 1995 jälkeen on sisäkorvaistute asennettu yli 90 %:lle syntyneistä vaikeasti kuulovammaisista lapsista. (Humanistinen Ammattikorkeakoulu, 2010.) Mielestäni tämän epätietoisuuden takia on mielenkiintoista selvittää, miten yläkouluikäiset (13 - 16-vuotiaat) koulussa kommunikoivat ja mikä on heidän kielimuotonsa. Kouluympäristön valitsin sen takia, että jos tulevaisuudessa esimerkiksi itse tulisin toimimaan opiskelutulkkina, minulla olisi jonkinlainen käsitys siitä mahdollisesta kielimuotojen kirjosta, mitä nämä nuoret mahdollisesti koulussa käyttävät. On myös tärkeää kuulla nuorten omia mielipiteitä omasta kommunikaatiotavasta, ja siitä miten he tulevat toimeen koulussa, jos käytössä ei esimerkiksi ole tulkkia tai avustajaa. Tai kokevatko he tulkin tai avustajan käytön tarpeelliseksi. Edellä mainittujen perustelujen mukaiset työni tutkimusongelmat olen määritellyt seuraavasti: Millaisia kommunikaatiotapoja sisäkorvaistutteen saaneet nuoret käyttävät kouluympäristössä? Kokevatko nuoret koulussa tapahtuvan kommunikaation olevan esteetöntä? Onko koulussa tapahtuva kommunikaatio tutkijan näkökulmasta esteetöntä?

Opinnäytetyöni on osa suurempaa Humanistisen Ammattikorkeakoulun Kelalle tekemää tutkimusta ”Sisäkorvaistutteen saaneiden lasten kuntoutuksen ja tulkkauspalveluiden tarkoituksenmukaisuus ja tulevaisuuden tarve”. Humanistinen Ammattikorkeakoulu toimii työni tilaajana. Työssäni haastattelen yläasteikäisiä sisäkorvaistutteen käyttäjiä ja pyrin selvittämään heidän omat mielipiteensä mm. heidän käyttämästään kommunikaatiotavasta ja siitä miten he kouluympäristössä kokevat tulevansa toimeen esimerkiksi välituntitilanteissa tai oppitunnilla. Tarkoitukseni on selvittää myös, miten istutteen saaneiden kommunikaatiota tuetaan koulussa.

Sisäkorvaistutteeeseen liittyvistä asioista puhutaan viittomakielen tulkin koulutusohjelmassa vähän. Sen takia onkin tärkeää saattaa tulkkiopiskelijoiden tietoisuuteen

realistisia seuraamuksia istuteleikkauksista ja siitä, miten se tulee vaikuttamaan viittomakielen tulkin työnkuvaan ja työkieliin.

2 SISÄKORVAISTUTE

Tässä luvussa kerron, mikä sisäkorvaistute on ja kuvaan sisäkorvaistutteen toimintaa. Sisäkorvaistuteleikkauksia tehdään tällä hetkellä Suomessa noin 50 - 70 vuodessa. 1980 – luvulla Helsingin yliopistollisessa keskussairaalassa asennettiin kymmenelle kuurolle istutteet. Istutteita alettiin asentaa 1990 – luvun lopulla kaikissa yliopistollisissa sairaaloissamme. Aluksi istutteita asennettiin aikuisille ja vasta myöhemmin niitä alettiin asentaa myös lapsille. Nykyään vuosittaisista 50 - 70 kymmenestä leikkauksesta puolet tehdään lapsille. (Jero & Kentala, 2007.)

2.1 Istutteen tarkoitus

Sisäkorvaistute on sähköinen kuulonapuväline. Se voidaan asentaa vaikeasti tai erittäin vaikeasti kuulovammaiselle henkilölle tai kuuroutuneelle. Istute asennetaan, kun tavallisen kuulolaitteen antama apu ei riitä. Istute muuntaa äänet sähköisiksi impulseiksi, jotka ärsyttävät kuulohermoja. Aivot tulkitsevat nämä impulssit ääniksi. (LapCiry 2012a.) Istutteen antama hyöty vaihtelee yksilökohtaisesti. Istute voi mahdollistaa äänten kuulemisen ja puheen erottamisen, mutta sen avulla kuuleminen ei vastaa täysin normaalikuuloisen ihmisen kuuloa. Istutteen antamaa kuuloa voidaan verrata lievään huonokuuloisuuteen. Nykyisin istute pyritään asentamaan syntymäkuuroille lapsille mahdollisimman varhain (noin 1-vuotiaana), koska sen hyöty on näin tehtäessä suurin. Istute voidaan asentaa myös aikuiselle kuuroutuneelle. (Jero & Kentala 2007.)

2.2 Kuulo ja kielenkehitys

Työni kannalta on tärkeää ymmärtää, miten kielenkehitys ja kuulo ovat kytköksissä toisiinsa. Tutkimushenkilöilleni on asennettu sisäkorvaistutteet noin kolmen vuoden ikäisinä. Ennen istutteen asentamista, he ovat olleet lähes kuuroja. Tutkimushenkilö-

ni ovat alkaneet kuulla vasta kolmannen ikävuoden aikana, minkä takia heidän kielenkehityksensä on poikkeavaa. Koska myöhemmällä iällä tapahtuvaa kielenkehitystä on tutkittu vähän, kerron tässä luvussa, miten kuuron ja kuulevan lapsen kielenkehitys ennen kolmea ikävuotta normaalisti etenee. Kun tiedetään, mitä vaiheita kielenkehityksessä on ennen kolmea ikävuotta tapahtunut, on helpompi hahmottaa, kuinka paljon tutkimushenkilöt ovat ainakin kuulonvaraisessa kielenkehityksessä jääneet jälkeen.

Jo ennen syntymää, vielä äidin mahassa ollessaan, kuuleva lapsi havaitsee ympäristön tuottamia ääniä. Ensimmäiset elinkuukaudet kuuleva lapsi totuttelee ääniin ja puheeseen. Ensimmäisen puolen vuoden aikana lapsi ei vielä ymmärrä, mitkä kielen piirteet tai äänteet ovat kielen oppimisen kannalta tärkeitä. Tänä aikana hän on valmis omaksumaan minkä tahansa kielen ensikielekseen. Niin kuuleva kuin kuuro lapsi alkaa 2 - 3 kuukauden iässä jokellella. (Korpilahti 2005, 10 – 11.) Ennen varsinaista ensimmäisten sanojen oppimista kuulevalla lapsella, samaan tapaan kuin kuurollakin, on käytössään kommunikatiivisia liikkeitä, ilmeitä ja eleitä. 6 – 12 kuukauden iässä lapsi oppii ymmärtämään ensimmäisiä sanoja tai viittomia. Kuulevalla lapsella jokeltelun on todettu auttavan puhumaan oppimisessa. 7 – 9 kuukauden iässä kuulevan lapsen jokeltelussa on puhutun kielen piirteitä. Esimerkiksi jokeltelun sävelkulku, painotus ja rytmi ovat puhekielen mukaisia. Lapsen tuottamat ensimmäiset sanat sisältävät yleensä jokelluksessa toistuneita äänteitä. Kuurojen lasten ensimmäisten viittomien tuottamista edeltää ”manuaalinen jokeltelu” eli vilkas eleiden käyttö. (Korpilahti 2005, 11 - 12.) 18 kuukauden ikäisenä puhuvan lapsen ensisanavarastossa on 10- 50 sanaa. Hän on kiinnostunut äänistä ja puheesta, sekä pyrkii ottamaan katsekontaktia. Viittova lapsi tuottaa 18 kuukauden iässä vastaavasti 10 - 50 viittomaa, on kiinnostunut eleistä ja ilmeistä, sekä pyrkii ottamaan katsekontaktia. Samaan tapaan kahden vuoden iässä puhuva lapsi tuottaa 2-sanaisia ilmauksia ja ymmärtää toimintakehotuksia kuin viittova lapsi alkaa yhdistellä viittomista kahden viittoman kokonaisuuksia. Lapset alkavat myös ymmärtää toimintakehotuksia. 3 vuoden ikäisenä kuuleva lapsi osaa käyttää 2 - 4 sanan ilmauksia ja viittova lapsi usean viittoman ilmauksia. (Korpilahti 2005, 16.)

Kuulovammaisen lapsen kielen kehitystä voidaan tukea viittomien ja kuvien avulla. Kuulovammaisen lapsen syntyessä kuuleville vanhemmille, on kielen omaksumisen

viivästyminen tavanomaista. Kuulevat vanhemmat eivät välttämättä tunnista lapsen viittomista, eivätkä näin ollen tue kommunikatiivista käyttäytymistä samalla tavalla kuin tukevat kuulevan lapsen kommunikointia. (Korpilahti 2005, 16.)

2.3 Kuntoutus

Istutteen asentamista seuraa aina pitkään kestävä kuntoutus ja esimerkiksi puheterapeutin tapaamiset jatkuvat yleensä istutelapsilla läpi kouluiän (Jero & Kentala 2007). Esimerkiksi Tampereen Yliopistollisessa keskussairaalassa istutteen saaneet lapset käyvät säännöllisesti säätämässä istutetta. Samalla koko perhe tapaa eri alojen ammattilaisia: lääkärin, kuulontutkijan, puheterapeutin, psykologin jne. Perheille pyritään järjestämään viittomien opetusta varsinkin kuntoutuksen alkuvaiheessa. Kuntoutuksen tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman hyvä ja toimiva puhekielisyys. (Vikman 2004, 43 - 45.)

Sisäkorvaistutteen saaneiden kuntoutus voidaan jakaa ikäkausittain kolmeen jaksoon: 0 - 6-vuotiaan kuntoutus, kouluikäisen kuntoutus ja peruskoulun jälkeen tapahtuva kuntoutus. Ensimmäisessä vaiheessa kielenkehityksen kannalta painopisteiksi nousevat selkeä puhemalli ja rauhallinen kuunteluympäristö. Puheterapia on pienten lasten kuntoutuksessa tärkeässä roolissa. Tärkeää on myös miettiä, miten lapsen kanssa kommunikoidaan, kun sisäkorvaistutetta ei voida pitää päällä. Esimerkkejä tällaisista tilanteista ovat uiminen, sauna, meluisat ja kaikuisat tilat ja konsertit. Lapsella on näissäkin tilanteissa tarve kommunikoida ja tulla ymmärretyksi. Lapsen kouluikää lähestyttäessä keskeiseksi nousee kysymys koulun valinnasta. Integroituuko lapsi yleisopetukseen lähikoulussa vai osallistuuko lapsi opetukseen erityiskoulussa. Peruskoulun jälkeistä kuntoutusta tuetaan esimerkiksi huonokuuloisille suunnatuilla ammatinvalintakursseilla. Kela tukee kuntoutusta esimerkiksi myöntämällä jo yläkouluikäisille nuorille apuvälineitä, joita nuoret työelämässä tulevat tarvitsemaan. (LapCI ry 2012b.)

2.4 Sisäkorvaistute ja koulu

Sisäkorvaistutteen saaneilla lapsilla on mahdollisuus integroitua yleisopetuksen pariin tai mennä valtion ylläpitämään erityiskouluun. Heille voidaan tehdä päätös pidentämisestä oppivelvollisuudesta, jolloin perusopetus kestää 11 vuotta. Päätös pidentämisestä oppivelvollisuudesta pitää sisällään päätöksen erityisopetukseen ottamisesta. Pidentämisestä oppivelvollisuuden tarve harkitaan aina yksilöllisesti ja sille ei ole asetettu esimerkiksi tiettyjä kuulokynnysrajoja. Pidentetty oppivelvollisuus alkaa 6-vuotiaana. (LapCI ry 2012.) Sumen (2008) mukaan enemmistö sisäkorvaistutteen saaneista lapsista on valinnut integroitumisen yleisopetuksen pariin. Erityiskouluihin meni reilusti alle puolet istutteen saaneista lapsista. Kouluvalinnassa huomioitiin lasten kommunikaatiotavat ja kyvyt. Asiasta oltiin käyty keskustelua eri alojen ammattihenkilöiden kanssa. Myös lähikouluissa opiskelevat lapset saivat erityistä tukea lukemaan ja kirjoittamaan opettelussa, jotkut lapset saivat lähikouluissa myös viittomien opetusta. Lähes kaikki lapset käyttivät lisäksi Fm- laitetta tai harjoittelivat sen käyttöä koulussa. Osa lapsista käytti koulussa tulkkia ja osa avustajaa. (Sume 2008.)

3 PERUSOPETUKSEN ARVOT JA ESTEETTÖMYYS

Perusopetuslaissa on määritelty 2§ opetuksen tavoitteista: ”Opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana.” Oikeudesta opetukseen on säädetty mm. 30§: ”Opetukseen osallistuvalla on työpäivinä oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä.” Lain mukaan tutkimushenkilölläni on oikeus saada riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea, näin ollen heillä on oikeus saada myös tarvittavaa tukea kommunikaatioon, mikä taas edistää laissa mainittua tasa-arvoisuuden edistämistä yhteiskunnassa. (Finlex 2012.)

Opetushallitus on opetusministeriön alaisuudessa toimiva organisaatio. Opetushallituksen tehtävänä on muun muassa perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden laatiminen ja koulutuksen kehittäminen. (Opetushallitus 2012.) Opetushallituksen toiminnasta ja tehtävistä on säädetty laissa (Finlex 2012). Opetushallituksen julkaisemassa määräyksessä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2004) ker-

rotaan perusopetuksen pohjalla vallitsevista arvoista. Olen poiminut tähän kaksi keskeistä arvoa, joiden näen olevan olennaisessa osassa, kun puhutaan kommunikaation esteettömyydestä ja tasavertaisuudesta koulumaailmassa. Nämä arvot auttavat hahmottamaan, miten perusopetuksen pitäisi omien arvojensa mukaisesti suhtautua esimerkiksi kuulovammaisuuteen. Toisena teemana tässä luvussa on esteettömyys.

3.1 Perusopetuksen arvoja kommunikaation näkökulmasta

Tasa-vertaisuus on yksi perusopetuksen pohjalla olevista arvoista. Sillä tarkoitetaan, että opetuksessa tulee huomioida erilaiset oppijat, sekä edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tasa-arvolla pyritään opetuksessa edistämään myös yksilöiden välistä ja alueellista tasa-arvoa. Tutkimukseni kannalta toinen olennainen perusopetuksen arvo on kansallisten ja paikallisten erityispiirteiden, kansalliskielten ja kansallisvähemmistöjen huomioiminen opetuksessa. Oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista, sekä osallisuutta yhteiskunnassa pyritään tukemaan. Tärkeänä osana on myös suvaitsevaisuuden ja kulttuurien välisen ymmärtävyyden kehittäminen. (Opetushallitus 2004, 1.)

Opetushallitus on määritellyt, millainen oppimisympäristön tulisi olla. Tutkimukseni näkökulmasta olennaista on, että opetushallituksen mukaan oppimisympäristön tulisi olla esteetön, sen tulee tukea oppilaiden keskinäistä, mutta myös opettajan kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta ja edistää vuoropuhelua. Fyysisen(koulurakennukset) oppimisympäristön tulee mahdollistaa erilaisten työskentelytapojen käytön. (Opetushallitus 2004, 18.) Perusopetuksen arvojen pohjalta voidaan todeta, että haastateltavillani on oikeus esteettömään oppimisympäristöön.

3.2 Esteettömyyden määritelmä

Esteettömyys tarkoittaa sitä, että yksilöllä on tasavertaiset mahdollisuudet, ominaisuuksistaan riippumatta, toimia muiden kanssa. Esteettömyys voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen, fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen esteettömyys, joista

sosiaalinen esteettömyys nousee tutkimukseni kannalta olennaisimmaksi muodoksi. Fyysisen esteettömyyden toteuttaminen nousee näistä silmämääräisesti helpoimmin havaittavaksi, koska se suoraan näkyy tilassa tehtävin muutoksin. (Kuuloliitto ry 2012a.) Esimerkiksi koulussa voidaan tiloja muuttaa siten, että pyörätuolilla kulkeva pääsee helpommin liikkumaan.

Sosiaaliseen esteettömyyteen kuuluvat viestinnän esteettömyys ja kommunikaation esteettömyys. Viestinnän esteettömyydellä tarkoitetaan, että viestin sisältö on kaikkien saavutettavissa. Viestin ymmärrettävyyttä voidaan parantaa tekniikan ja viestin sisällön muokkaamisen avulla. Viestin sisältöä laatiessa on tärkeää selkeän kielen käyttö, sekä selkokielisen materiaalin tuottaminen. Viestinnän monikanavaisuus toimii edellytyksenä esteettömän viestinnän mahdollistamiseksi. Monikanavaisuus tarkoittaa esimerkiksi sitä, että perinteisen painetun viestinnän lisäksi mahdollistetaan puhelinpalvelun käyttö, sekä tuotetaan verkkoon materiaalia, jota voi lukea selkokielellä, kuunnella ja katsoa viittomakielellä. Kommunikaation esteettömyydellä tarkoitetaan tiedon saantia ja tiedon välittämistä monimuotoisen viestinnän keinoin. Toimintakyvyn rajoite (näkö-, kuulo-, tai puhevamma) ei saa olla kommunikaation esteenä. Esteetön kommunikointi ei aina perustu vain puhutun tai kirjoitetun yleiskielen käyttöön. Se voi perustua esimerkiksi selkokielen, viittomien tai graafisien merkkien käyttöön ja se voi edellyttää erityistä kommunikaatiomateriaalia tai esimerkiksi tulkkipalvelun käyttöä. (Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2006, 10.)

Lähtökohtaisesti esteetön ympäristö sopii kaikille. Ympäristöä muokkaamalla siitä saadaan jokaiselle toimiva. Tärkeää esteettömyyden ajattelussa on, että toimintaa rajoittavat ongelmat ovat ympäristössä, eivät yksilössä itsessään. Esteettömyyden synonyymina voidaan käyttää käsitettä saavutettavuus. (Kuuloliitto ry 2012a.) Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä esteettömyys.

4 KOMMUNIKAATIO

Kommunikaatio sanalla tarkoitetaan viestintää, jonka varaan yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen toiminta rakentuu. Myös ihmisen perustarpeiden tyydyttämiseen tarvitaan viestintää. Kieli on viestintäjärjestelmä ja esimerkiksi puhe on keino, jolla tämän järjestelmän viestejä voidaan vastaanottaa ja lähettää. (Leinonen 2004, 14.) Sisäkorvaistutteen saaneilla voi olla käytössään monia kommunikaatiomenetelmiä samanlaisesti. Tässä luvussa esittelen aiempien tutkimusten avulla, miten istutteen saaneet voivat käyttää erilaisia kommunikaatiomenetelmiä. Esittelen myös lyhyesti eri menetelmät.

4.1 Keskeiset kommunikaatiomenetelmät

Kun pienellä lapsella todetaan kuulovamma, tulee vanhempien alkaa miettiä, miten lapsen kanssa kommunikoidaan ja mitä kommunikaatiomuotoja käytetään. Pienellä lapsella todetun kuulovamman astetta on vaikea määrittää ja alussa saadaankin vain karkea arvio vamman vaikeudesta. Jos vamma on vaikea tai erittäin vaikea, tulee vanhempien miettiä eri vaihtoehtoja viittomakielen käytöstä ja opiskelusta sisäkorvaistutteen asentamiseen. (Takala 2002, 29.) Seuraavaksi esittelen työni kannalta olennaisia kommunikaatiomenetelmiä.

Viittomakieli on näköaistin kautta vastaanotettava, visuaalinen kieli, jota kuurot käyttävät. Viittomakieltä tuotetaan käsillä, ilmeillä ja eleillä ja sillä on oma kielioppinsa. Viittomakieli täyttää kaikki luonnollisen kielen vaatimukset eli se on samaan tapaan kieli kuin puhututkin kielet. Viittomakielen asema vaihtelee maittain, kaikissa maissa sitä ei ole vielä tunnustettu oikeaksi kieleksi. Esimerkiksi Pohjoismaissa viittomakieli on turvattu lainsäädännössä ja Suomessa viittomakielisten kielelliset oikeudet on turvattu laissa. Viittomakieli ei ole kansainvälinen kieli, vaan eri maiden kuuroilla on käytössään omat viittomakielensä. (Takala 2002, 30 - 31.)

Puhutun kielen mukaan tuotettua viittomista kutsutaan **viitotuksi puheeksi**. Tässä kommunikaatiomenetelmässä viittomavastineet vastaavat merkitykseltään puhutun kielen sanoja. Viitottu puhe voi olla pääkommunikaatiomenetelmä tai sitä voidaan käyttää esimerkiksi induktiosilmukan kautta kuultavan puheen tukena. Viitotussa pu-

heessa voidaan käyttää viittomakielisiä elementtejä kuten paikannusta, osoittamista, kysymysten muodostamista tai toistoa. (Lahtinen 2006, 189 - 90.)

Tukiviittomat on kommunikaatiomuoto, jossa puhetta tuetaan viittomilla. Kommunikoidessa puhutaan suomeksi ja ainoastaan lauseiden avainsanojen kohdalla käytetään puheen lisäksi viittomaa. Tukiviittomat eivät ole oma kielensä vaan yksi kommunikaatiomenetelmä. (Takala 2002, 34.)

Huulioluku on puhetta tukeva menetelmä, jossa viestin vastaanottaja pyrkii täydentämään kuultua informaatiota suun ja kielen liikkeitä, eleitä ja ilmeitä seuraamalla. Hyvältä huuliolukijalta edellytetään hyvää puhutun kielen taitoa, sekä kieliopin hallintaa. Huuliolukija keskittyy kokonaisuuksien ymmärtämiseen ja joutuu usein täydentämään itse vietissä olevia aukkoja, esimerkiksi sanojen loppuja. Nopeasta puheesta on vaikea saada huuliota lukemana selvää. Jos tilanteessa on monia ihmisiä, huuliolukua käyttävän voi olla vaikea tietää kenen huuliota olisi tärkeintä tilanteen kannalta seurata. Huulioluvun käyttö vaatii tarkkaa keskittymistä ja on pitemmän päälle väsyttävää. Jos huulioluvun käyttäjä on huonokuuloinen, hänellä voi olla auditiivinen tuki helpottamassa huulilukua, mutta täysin kuurolla tätä tukea ei ole, mikä vaikuttaa huulioluvun käyttöön ja ymmärtämiseen. (Takala 2002, 39.)

Vinkkipuhe on puheen selventämiseen ja näkyväksi tekemiseen luotu huulioluvun apumenetelmä. Vinkkipuheen tavoitteena on tehdä kielen äänteet näkyviksi, jolloin kuulovikainen saa puheen vastaanottamiseen auditiivisesti tueksi myös visuaalisen kanavan. Puheen äänteet erotetaan toisistaan käsimuotojen, -paikan ja huulion avulla. Sisäkorvaistutteen saaneet ovat nousseet menetelmän uudeksi käyttäjäryhmäksi. (LapCI ry 2012c.)

Enemmistö kuuroista käyttää viittomakieltä, mutta kuulovammaisten on mahdollista kommunikoida puheella. **Puhekommunikaatio** on nopeaa ja helppoa. Kun puheen kuuntelemista tuetaan esimerkiksi kuulolaitteen avulla, on se huonokuuloiselle hyvä keino kommunikoida. Yleensä kaikille kuulovammaisille lapsille annetaan aluksi puheterapiaa, jonka osa myöhemmin lopettaa, mutta osa voi jatkaa sitä yläasteelle asti. Kuulovammaisen on hyvä harjoitella puhetta, koska se on suurimmalle osalle maailman ihmisistä ainoa kommunikaatiomuoto. (Takala 2002, 35 - 36.)

4.2 Kommunikaatiomenetelmien kirjo

Shemeikka (2010) on tehnyt tapaustutkimuksen sisäkorvaistutetta käyttävästä nuoresta, jota hän on havainnoinut kristinoppileirillä. Työstä käy ilmi, että nuorella oli käytössään samanaikaisesti monenlaisia kommunikointitapoja, esimerkiksi viittomakieli ja viitottu puhe. (Shemeikka 2010.)

Vaikeasti kuulovammaisten lasten perheille tarjotaan viittomien kotiopetusta ja niiden käyttöä puheen tukena suositellaan ainakin istutteen asentamisen jälkeen. On todettu, että istutteen saaneista lapsista yli kolmasosa ei käytä viittomia puheen tukena, mutta kuitenkin 14 % lapsista käyttää niitä pääkommunikointi muotonaan. (Hasan & Lonka 2006, 73 – 79.) Vastaavia tuloksia on saatu myös ulkomaisissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Hyde ja Punch (2011) ovat tutkineet Australiassa alle 18-vuotiaana sisäkorvaistutteen saaneiden nuorten kommunikointitapoja haastatteleamalla sisäkorvaistutteen saaneiden lasten vanhempia, opettajia ja istutteen alle 18-vuotiaana saaneita henkilöitä. Tutkimuksessa haastateltavia vanhempia oli 27, joista 19 käytti viittomia jollakin tasolla implantoidun lapsensa kanssa kommunikoidessaan (Hyde & Punch 2011, 541).

Hyde ja Punch (2011) käsittelevät tutkimuksessaan myös lasten identiteettiä, kommunikaatiomuotoja ja kielestä toiseen vaihtamista tilanteesta riippuen. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi eräs 17-vuotias kuvailee olevansa kuuro ilman kuulemisen apuvälineitä ja implanttia. Hän lisää kuitenkin, että hänen käyttämänsä kommunikointitapa riippuu siitä kenen kanssa hän kommunikoi. ”I sign and speak with people like me, but with full deaf people I just sign and with hearing people I just talk.” (Opinnäytetyön tekijän suomennos: ”Puhun ja viiton itseni kaltaisten ihmisten kanssa, mutta täysin kuurojen kanssa ainoastaan viiton ja kuulevien ihmisten kanssa ainoastaan puhun.”) Hän kertoo olevansa identiteetiltään kuuro ja toteaa huipputekniikan mahdollistavan sen, että hän voi käyttää kuuloaan. Hän korostaa kuitenkin, ettei olisi se ihminen, joka hän nyt on, ellei olisi kuuro, hän kokee kuurouden osana persoonallisuuttaan. (Hyde & Punch 2011, 545.)

Archbold, Sach, O’neill, Lutman ja Gregory (2008) tekemässä tutkimuksessa haastatellaan sisäkorvaistutteen saaneiden lasten vanhempia implantin vaikutuksista hei-

dän lapsensa elämään. Tässä tutkimuksessa paljastui mm., että puhutun kielen käyttö implantoiduilla lapsilla kehittyi huomattavasti operaation jälkeen, samalla myös lasten sosiaalisuus ja keskustelutaidot kehittyivät. (Archbold, Sach, O'Neill, Lutman & Gregory 2008, 135.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lapsista olisi tullut täysin puheella kommunikoivia.

Yllä mainituiden tutkimusten tuloksista on pääteltävissä, että sisäkorvaistutteen saaneilla on käytössään joukko erilaisia kommunikaatiotapoja. Istutteen saaneilla voi olla käytössään monia tapoja samanaikaisesti ja he voivat vaihdella näiden tapojen välillä riippuen tilanteesta ja keskustelukumppanista.

4.3 Kommunikaation tukitoimet kouluympäristössä

Kuulovammaisen lapsen koulutiellä voi, riippuen kuulovamman vaikeudesta ja lapsen kommunikaatiomenetelmästä, olla paikallaan erilaisten kommunikaation tukitoimien käyttö opetuksessa. Sisäkorvaistute luokitellaan erityiskuulokojeeksi, jonka lisäksi voi olla käytössä muita kommunikointia auttavia tukitoimia (Mattila- Aalto 2004, 56). Sisäkorvaistutteen saaneiden lasten kommunikaatiomenetelmät vaihtelevat viittomakielen ja puhutun kielen välillä, minkä takia on tärkeää selvittää millä eri tavoilla kommunikaatiota voidaan tukea.

Huonokuuloinen oppilas voi toisessa tilanteessa kuulla varsin hyvin, jolloin muut välttämättä huomaa oppilaalla olevan hankaluuksia kuulla. Toisessa tilanteessa taas kuuleminen voi olla erittäin vaikeaa, jolloin tukitoimista olisi hyötyä. Esimerkiksi luokkatilanteessa voidaan sopia, että oppilaat eivät puhu samanaikaisesti, huonokuuloinen oppilas voi kääntyä puhujaan päin, jolloin hän näkee lukijan huulion ja pystyy saamaan siitä tukea. Luokassa voidaan minimoida melun aiheuttajia, esimerkiksi tuolin jalkoihin voi asentaa pehmusteet ja oveen pamahtamisesteen. Vaikeita tilanteita huonokuuloisen näkökulmasta ovat esimerkiksi ryhmätyötilanteet tai kasettinauhurilta tulevan äänen kuuntelu. Luokassa voidaan hyödyntää induktiosilmukkaa. (Sandelin-Nertamo 2002, 183.) Induktiosilmukka on tekninen järjestelmä, joka asennetaan tilaan. Induktiosilmukka siirtää äänet magneettikentän avulla äänet huonokuuloisen

kuulokojeeseen. Myös henkilökohtaista FM-laitetta voidaan käyttää. (Lahtinen 2006, 196.) FM-laite parantaa äänen laatua vaikeissa kuunteluolosuhteissa. Se sisältää vastaanottimen ja lähettimen. Vastaanotin on huonokuuloisen kaulassa tai kiinnitettynä kuulokojeeseen. Lähetin poimii äänet ja lähettää ne radiosignaaleina vastaanottimeen. Lähettimessä voi olla suuntaava mikrofoni, jonka avulla häiritsevä taustamelu saadaan minimoitua. (Kuuloliitto ry 2012b.) Koulussa esimerkiksi opettaja voi puhua mikrofoniiin, josta ääni kulkeutuu huonokuuloisen oppilaan vastaanottimeen. Teknisten apuvälineiden lisäksi huonokuuloisella voi olla käytössään koulussa tulkki tai avustaja.

5 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA

Tutkimushenkilöinä haastatteluissani toimi kolme 13 – 15-vuotiasta nuorta. Tässä luvussa käsittelen teemaa nuoruus, koska haastattelutilanteen sujumuuden kannalta, sekä haastattelukysymysten asettelussa on mielestäni tärkeää huomioida, että ne ovat sopivia ikäryhmälle. Myös haastattelutulosten analysointivaiheessa on tärkeä ottaa huomioon tutkimushenkilöiden ikäkaudelle ominaiset piirteet.

Nuoruus jaetaan usein kolmeen vaiheeseen: varhaisnuoruuteen (11 - 14 v.), keskinuoruuteen (14 - 18 v.) ja myöhäisnuoruuteen (14 – 18 v.). Varhaisnuoruudesta käytetään usein myös termiä murrosikä. (Kronqvist 2007, 166 - 167.) Murrosikään olennaisena osana kuuluu kyseenalaistaminen. Nuori alkaa kyseenalaistaa ja tarkastella kriittisesti lapsuudessaan oppimia asioita. (Kronqvist 2007, 169.) Fyysisen kasvun vaikutuksesta nuoret vertaavat itseään muihin ja ovat kiinnostuneita siitä, miltä he näyttävät muiden silmissä verrattuna siihen miltä heistä tuntuu (Erikson 1950, 249).

Nuorten ajattelu on egosentristä eli minäkeskeistä. Maailmankuva on vahvasti keskitynyt oman itsen ympärille. Nuoret kokevat, että heillä on ikään kuin yleisö, joka tarkkailee heidän toimintaansa ja tämän vuoksi olettavat muiden kiinnittävän heihin paljon huomiota. Esimerkiksi koululuokassa nuori voi ajatella opettajan ja muiden oppilaiden kiinnittävän juuri häneen erityistä huomiota. Toinen egosentrismin tyypillinen

piirre on, että nuori ajattelee omien kokemuksiansa olevan ainutkertaisia ja tapahtuvan vain hänelle. Nuoruuteen tiukasti kuuluu myös tunne, että kukaan ei ymmärrä. (Kronqvist 2007, 170.)

Nuoret kamppailevat löytääkseen uudestaan lapsuudesta tutun samuuden ja jatkuvuuden tunteen. Osana kamppailua nuoret asettavat hyvää tarkoittavia ihmisiä vihollisikseen. Nuoruusaikaan olennaisena kuuluu myös erilaisten palvelun kohteiden asettaminen oman identiteetin suojelijoiksi. (Erikson 1950, 249.)

Sosiaaliseen kehitykseen nuoruusiässä kuuluu itsenäistyminen, vanhemmista erkaantuminen ja tärkeäksi nousevat läheiset ystävyys-suhteet. Ystävien kanssa nuori kokee olevan turvallista ja tasavertaista puhua esimerkiksi murrosiän tuomista muutoksista, koska ystävät ovat myös samassa tilanteessa kuin itse. (Kronqvist 2007, 184 - 185.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseni tavoitteena on kerätä nuorten omia mielipiteitä kommunikaatiosta ja siitä miten se kouluympäristössä toteutuu. Lisäksi selvitän, onko kommunikaatio nuorten mielestä esteetöntä ja onko kommunikaatio sosiaalisen esteettömyyden määritelmän mukaan toteutunutta. Lauronen (2008) puhuu gradussaan sisäkorvaistutetta käyttävien nuorten identiteetistä ja joiltain osin oma tutkimukseni saattaa sivuta tätä työtä, vaikka en juuri identiteettiä omassa tutkimuksessani nostakaan esiin. Myös Preisler, Tvingstedt ja Ahlström (2005) sivuavat tutkimuksessaan aiheitani. Heidän tutkimuksensa tavoitteena oli selvittää nuoria sisäkorvaistutteen saaneita haastatteleamalla, minkälaisen lisän sisäkorvaistute heidän elämäänsä on antanut. Yhtenä osa-alueena tutkimuksessa on kouluympäristössä ja ikätovereiden kanssa tapahtuva kommunikointi.

6.1 Tutkimusongelmat ja työn tarpeellisuus

Tutkimukseni tutkimusongelmat muotoutuivat tietoperustan kirjoittamisen aikana. Tutkimusongelmikseni olen määritellyt seuraavat kysymykset:

1. Millaisia kommunikointitapoja sisäkorvaistutteen saaneet nuoret käyttävät kouluympäristössä?
2. Onko koulussa tapahtuva kommunikaatio nuorten mielestä esteetöntä?
3. Näyttäytyykö koulussa tapahtuva kommunikaatio tutkijan näkökulmasta katsottuna esteettömänä?

Opinnäytetyöni on tarpeellinen, koska sisäkorvaistutetta ja sen tuomia seurauksia käsitellään viittomakielen tulkin koulutusohjelmassa vähän ja mielestäni on tärkeää tuoda aiheeseen lisätietoa. Istute tuo omat lisänsä eri kommunikointitapojen kirjoon. Näin ollen viittomakielen tulkin on hyvä tietää, miten sisäkorvaistutteen saaneet todellisuudessa kommunikoivat. On myös tärkeää saada selville nuorten omia ajatuksia kielestä ja kommunikoinnista, koska näin myös tulkit voivat kehittää omaa osaamistaan. Tarkastelen kouluympäristössä tapahtuvaa kommunikaatiota, koska viittomakielen tulkin työhön kuuluu opiskelutulkkauksen ja sen kehittämisen kannalta on tärkeää tietää, miten uusi asiakasryhmä, sisäkorvaistutteen saaneet, kokevat koulussa tapahtuvan kommunikaation.

6.2 Laadullisena tutkimuksena teemahaastattelu

Tutkimukseni on laadullinen, tavoitteena on todellisen elämän kuvaaminen. Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään ymmärtämään tutkittavia ilmiöitä (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2008, 157). Tutkimuksen toteutin haastattelemalla kolme sisäkorvaistutteen saanutta yläasteikäistä nuorta. Haastateltavia etsin eri järjestöjen kautta. Lähetimme saatekirjeen (kts. liite 1) yhteistyönä kahden muun Kela-hankkeessa mukana olevan opinnäytetyön tekijän kanssajärjestöihin. Saatekirjeen avulla löysin yhden haastateltavista, kaksi muuta haastateltavaa löytyivät Humanisti-

sen ammattikorkeakoulun avustuksella lehtoreiden henkilökohtaisia kontakteja hyödyntäen.

Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessani käytin teema- eli puolistrukturoitua haastattelua. Teemahaastattelussa poimitaan tutkimusongelmista keskeiset aihealueet, jotka haastateltavilta halutaan selvittää. Aihealueiden pohjalta laaditaan haastattelurunko (Kts. liite 2). Haastattelutilanteessa kysymysten esittämisjärjestyksellä ei ole väliä, vaan päämääränä on, että haastateltavat kertovat jokaisesta aihealueesta oman näkemyksensä. (Vilkkä 2009, 101 - 102.) Valitsin tutkimusmenetelmäksi haastattelun. Haastattelemalla pystyin varmistamaan, että haastateltavat saavat itse kertoa oman mielipiteensä, eivätkä esimerkiksi vanhemmat pääse vaikuttamaan vastauksiin. Haastattelun toteuttaminen oli mahdollista, koska tutkimusjoukkoni oli riittävän pieni. Kyselyä en halunnut käyttää, koska tutkimushenkilöiden suomenkielen taidot vaihtelivat. Kirjallisten kysymysten ymmärtäminen ja vastaaminen kirjallisesti olisi voinut tuottaa ongelmia. Kyselyn tekeminen ei olisi ollut tarkoituksenmukaista, koska Kela-hankkeen piirissä toteutetaan kysely. Haastattelulajeista valitsin teemahaastattelun, koska se mahdollisti kysymysten uudelleen muotoilun ja lisäkysymysten esittämisen haastattelun aikana.

Haastattelut toteutettiin helmikuussa 2012. Harkitsin haastatteluiden toteuttamista viittomakielen tai puhevammaisten tulkin välityksellä, koska haastateltavani käyttivät viittomia ja selkokieltä. Haastattelut toteutuivat lopulta ilman tulkkia. Koska haastateltavilla ei ollut kokemusta tulkin käytöstä, en halunnut tuoda haastattelutilanteeseen lisäjännitystä tulkin läsnäololla. Haastatteluista kaksi toteutettiin haastateltavien kotona, yksi haastattelu toteutettiin verkkoyhteyden kautta Skype-ohjelmaa käyttäen. Haastattelin ensin nuoria kahden kesken. Haastattelutilanteet kestivät 20 - 30 minuuttia. Jos tämän jälkeen halusin tarkentaa tai selventää jotakin kysymystä haastateltavien vanhemmilta, tämä oli mahdollista. Haastattelutilanteet taltioitiin ja sen jälkeen litteroitiin. Litteroitua materiaali oli yhteensä noin 20 sivua. Analysoin haastattelut litteroidun materiaalin pohjalta tutkimuskysymys kerrallaan.

6.3 Tutkimushenkilöt

Tutkimushenkilöiden tuli olla yläkouluikäisiä ja heillä tuli olla sisäkorvaistute. Tavoitteenani oli saada eri tavoilla kommunikoivia tutkimushenkilöitä. Valitsemani tutkimushenkilöt täyttivät nämä kriteerit. Tutkimushenkilöinä toimi kolme 13 - 15-vuotiasta yläkoululaista. Käytän heistä keksittyjä nimiä Lotta, Sanna ja Tiina, jotta heidän henkilöllisyytensä eivät paljastu.

Lotta on 15-vuotias, haastatteluhetkellä 7. luokkaa käyvä nuori. Hänelle on myönnetty pidennetty oppivelvollisuus ja hänet on integroitu yleisopetukseen. Lotalle on asennettu sisäkorvaistute kolmen vuoden ikäisenä. Äidin mukaan haastateltavan kielenkehityksessä on havaittu puutteita, mutta niitä ei ole tarkemmin diagnosoitu.

Sanna on myös 15-vuotias ja haastatteluhetkellä 7. luokalla. Hänellä on myös pidennetty oppivelvollisuus. Hän osallistuu opetukseen erityiskoulussa. Sanna on saanut sisäkorvaistutteen kolmen vuoden iässä. Hänellä on todettu kielenkehityksessä olevan jonkinlaisia häiriöitä.

Tiina on 13-vuotias. Hän käy pienoiskoulua ja on haastatteluhetkellä 7. luokalla. Tiina on saanut sisäkorvaistutteen kolmen ja puolen vuoden iässä. Istute oli kuitenkin viallinen ja haastateltavalle tehtiin uusintaleikkaus noin 10 vuoden ikäisenä. Tiina suorittaa pidennettyä oppivelvollisuutta pienoiskoulussa. Pienoiskoulussa luokkakoot ovat pienempiä, Tiinan luokalla on 8 oppilasta. Äidin mukaan on todennäköistä, että Tiinan kielenkehityksessä on jonkinlaisia häiriöitä.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimustuloksia. Esittelen tulokset tutkimuskysymyksiensä mukaan. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia kommunikointitapoja sisäkorvaistutteen saaneet nuoret käyttävät kouluympäristössä?
2. Onko koulussa tapahtuva kommunikaatio nuorten mielestä esteetöntä?

3. Näyttäytykö koulussa tapahtuva kommunikaatio tutkijan näkökulmasta katsottuna esteettömänä?

7.1 Käytössä olevat kommunikaatiomenetelmät

Tutkimushenkilöillä oli käytössään erilaisia kommunikaatiomenetelmiä, joiden välillä he vaihtelivat tilanteesta riippuen. Tutkimushenkilöistä kaikki käyttivät ainakin jossakin määrin puhetta. Lotta kommunikoi niin koulussa kuin kotona ainoastaan puheella. Viittomia hän on käyttänyt lapsena, mutta ei koe enää tarvitsevänsä niitä. Huulioluvusta ja viittomista on hyötyä tilanteissa, joissa sisäkorvaistutetta ei voi käyttää. Haastateltava kertoo esimerkkinä tilanteesta, jolloin istutetta ei voi käyttää peseytymistilanteen. Seuraavassa sitaatissa hän kertoo, miten peseytymistilanteessa toimitaan:

”Mutta jos minä lähen vaikka pesulle ilman kuulolaitetta, ni silloin se äiti viittoo mulle sitte ja minä katson huulesta sitte.”

Lotta toteaa kuitenkin esimerkiksi luokkansa kanssa uimassa ollessaan katsovansa muiden mallista, mitä pitää tehdä. Hän ei mainitse viittomia tai huuliolukua tässä yhteydessä:

”No, ei vaa ku kuulolaite poikkeee ja minä seuraa niiku muitakki. –nii, niiku näyttää mallia.”

Sanna käyttää kouluympäristössä viitottua puhetta. Hän kertoo koulussa kaikkien osaavan viittoa. Hän toteaa myös, että viittomien avulla kommunikointi on helpompaa kuin puheella kommunikointi.

Sellaisissa tilanteissa, missä sisäkorvaistutetta ei voi käyttää, Sanna kommunikoi viittomalla. Seuraavassa hän kertoo, miten esimerkiksi uimassa toimitaan:

Sanna: ”Se (sisäkorvaistute) ei voi käyttää mennä uima, siellä apuna ja viittoasa.”

H: ”Uimassa viitotte, niinkö?”

Sanna: ”Joo.”

Tiina kommunikoiin pääosin puheella. Hän kertoo kommunikoivansa koulukavereidensa kanssa enimmäkseen puheella. Tiinan opettaja käyttää opetuksessa vinkki-puhetta. Kun koulussa on tilanteita, jolloin sisäkorvaistute täytyy sammuttaa, toteaa haastateltava katsovansa huuliota.

H: ”Käyttekö te joskus uimassa koulun kanssa?”

Tiina: ”Uima ei voi implan päälle vaan pois.”

H: ”No mite silloin toimitaan, miten sinä silloin sanot tai juttelet?”

Tiina: ”Muu pitää lue suu.”

Samaan tapaan hän toteaa, että luokassa opettajan puhuessa opettajan suun näkeminen auttaa ymmärtämisessä.

Kaikilla tutkimushenkilöillä oli käytössään monia kommunikaatiomenetelmiä. Lotta käytti koulussa enimmäkseen puhetta, mutta joutui esimerkiksi uimassa käydessään tukeutumaan huuliolukuun. Viittomia ei Lotan koulussa käytetty lainkaan. Sanna käytti koulussa viitottua puhetta ja kertoi sen olevan hänelle helpoin tapa kommunikoida. Pelkkiä viittomia käytettiin esimerkiksi uimassa. Sannan koulussa niin koulun henkilökunta kuin Sannan luokkakaveritkin osasivat käyttää viitottua puhetta. Tiina käytti koulussa puhetta, vinkkipuhetta, huuliolukua ja yhden kaverin kanssa viitottua puhetta. Tiina totesi hänelle helpoimman kommunikaation olevan viitottu puhe. Myös Tiina joutui niissä tilanteissa, kun sisäkorvaistutetta ei voinut käyttää tukeutumaan huulilukuun. Kussakin tilanteessa käytettävään kommunikaation tapaan vaikutti esimerkiksi se, kenen kanssa kommunikointiin tai se, että sisäkorvaistutetta ei voitu käyttää.

7.2 Kommunikaation esteettömyys tutkimushenkilöiden näkökulmasta

Lotta osallistuu yleisopetukseen kotinsa lähellä olevassa koulussa. Koulun henkilökunta ja Lotan koulukaverit eivät osaa viittomia. Lotta ei koe tarvitsevansa viittomien käyttöä kommunikaation tukena, vaan sanoo tulevansa toimeen puheella. Hän kertoo opettajien tietävän, että hän ei kuule kunnolla. Lotta kertoo opettajien osaavan huomioda hänen tarpeensa opetuksessa puhumalla selkeästi ja kovaan ääneen. Seuraavassa haastateltava omin sanoin kuvaa yllä mainittua ilmiötä:

”No ei siellä kun ku opettaja tietää että minä en kovin kuule, ne puhuu iha siis hyvin selkeesti että miä kuule.”

Opettaja huomio Lotan tilannetta myös antamalla tärkeistä asioista tiedot kirjallisena Lotalle, kun muut oppilaat saavat ne vain kuuloaistin välityksellä. Myös kaverit tiedostavat erilaisen kuulon ja käyttävät esimerkiksi välitunneilla kovempaa ääntä mahdollistaen haastateltavan osallistumisen välituntikeskusteluun. Lotta kertoo omin sanoin välitunneilla tapahtuvasta kommunikaatiosta näin:

Lotta ”Mutta käytävässä kato siellä on niiku paljo oppilaita ja siellä on niiku melua, ni siitä ei välttämättä kaikkee kuule, mitä kaverit sanoo. Mutta minu kaverit tietää, että minä en niiku välttämättä kaikkee kuule.”

H: ”Nii just.”

Lotta: ”Nii ne puhuu vähä kovempaa.”

Lotta ei kokenut koulussa olevan sellaisia haastavia kommunikaatiotilanteita, joista hän ei omana itsenään selviäisi. Lotta kertoi kysyvänsä aina rohkeasti opettajalta, jos ei jotakin asiaa ymmärtänyt. Lotalla on käytössään FM- laite. Hän on käyttänyt laitetta vähän, mutta kertoo sen olevan aina mukana varalta. Hän kertoo käyttävänsä sitä, jos opettaja puhuu hiljaisella äänellä tai, kun luokassa tehdään ryhmätöitä ja melutaso on korkeampi.

Sanna käy koulua erityisoppilaitoksessa. Sannan mukaan oppilaitoksen henkilökunnasta ainakin ne, jotka ovat tekemisissä hänen kanssaan osaavat viittoa. Opetus tapahtuu viitotulla puheella. Sannan mukaan hän itse ja kaikki hänen koulukaverinsa käyttävät koulussa viitottua puhetta:

H: ”Miten sinä juttelet koulussa?”

Sanna: ”Ai jutte koulussa?”

H: ”Puhut- mm, sano vaan.”

Sanna: ”Puhua ja viittomasa”

H: ”Entäs koulussa, ossaako omat kaverit puhua ja viittoa?”

Sanna: ”Kyllä.”

Sannan mukaan koulussa kommunikointi ei ole vaikeaa, vaan kaikkien kanssa on helppo jutella. Kun sisäkorvaistutetta ei voi käyttää, esimerkiksi uimassa, käytetään aina viittomia.

Sannalla on käytössään FM- laite, jonka hän aamulla ottaa pulpetistaan käyttöön ja iltapäivällä jättää sen pulpettiin. Oppituntien aikana opettaja puhuu aina mikkiin, jonka kautta ääni kulkeutuu Sannan Fm- laitteeseen. Opettaja puhuu hitaasti ja selkeästi. Kouluympäristössä kuuleminen ja ymmärtäminen vaikeutuvat, jos opettaja ei käytä puhuessaan viittomia tai, jos Fm-laite on säädetty väärään asentoon. Lisäksi luokassa on avustaja. Avustajan merkitystä kommunikaation tukena Sanna kuvaa omin sanoin seuraavasti:

H: "Mite se auttaa avustaja, mite se auttaa sinua?"

Sanna: "Semmosi, jos et ymmärrä tehtävä se voi auttaa."

Tiina kertoo kommunikaation olevan helppoa. Kun kysyin, onko koulussa tilanteita, jolloin opettajaa on vaikea kuunnella tai opettajaa on vaikea ymmärtää, Tiina vastasi:

"Ei oo vaikee, minä ymmärtä mitä se puhuu."

Jos opettaja käyttää vaikeasti ymmärrettäviä sanoja, Tiina sanoo kysyvänsä opettajalta, mitä nämä sanat tarkoittavat. Opettaja käyttää opetuksessa vinkkipuhetta. Tiinan mukaan häntä auttaa, jos hän näkee opettajan suun liikkeet opetuksen aikana. Myös Tiinalla on koulussa käytössään FM- laite. Kun sisäkorvaistutetta ei voi käyttää (esimerkiksi uimassa) kertoo Tiina lukevansa suun liikkeistä, mitä muut ihmiset puhuvat. Kun kysyin, miten uimassa kommunikoidaan, Tiina vastasi:

Tiina: "Uima ei voi implan päälle vaan pois."

H: "No mite silloin toimitaan, miten sinä silloin sanot tai juttelet?"

Tiina: "Muu pitää lue suu."

Välitunnilla tapahtuva kommunikointi on Tiinan mielestä kivaa, eikä siihen ole vaikea osallistua. Haastattelun aikana Tiina vakuutti kuulevansa ja ymmärtävänsä puhetta hyvin. Kun kysyin, olisiko välitunnilla helpompi kommunikoida, jos kaikki kaverit käyttäisivät viitottua puhetta, vastasi Tiina:

"Mä kuule, ne puhu mä ymmärrää."

Lopuksi kysyin Tiinalta, mikä on hänen mielestään helpoin tapa kommunikoida, johon Tiina vastasi:

Tiina: ”Viito ja puhu.”

H: ”Sammaa aikaa?”

Tiina: ”Joo”

H: ”Joo”

Tiina: ”Viitottu puhe”

Yllä olevien tuloksien perusteella voi todeta, että nuoret kokevat koulussa tapahtuvan kommunikaation olevan suureksi osaksi esteetöntä. Tutkimushenkilöt eivät suoraan sanoneet kommunikaation olevan vaikeaa, mutta esimerkiksi Lotta ja Tiina joutuvat uimassa tukeutumaan huuliolukuun tai mallista katsomiseen, minkä takia esteettömyys kärsii. Sannan kohdalla esteettömyys toteutui hänen näkökulmastaan yleisesti hyvin, koska koulussa kaikki osasivat viittoa. Jos sisäkorvaistutetta ei voitu käyttää tai Fm- laite oli väärässä asennossa, ymmärsi Sanna viestin viittomien avulla. Kaikki tutkimushenkilöt käyttivät Fm- laitetta ja kokivat sen olevan hyödyllinen. Fm- laitteen käyttö vaikutti siihen, että tutkimushenkilöt kokivat kommunikaation olevan esteetöntä., koska se auttoi kuulemaan paremmin. Tiinan ja Sannan luokissa oli avustajat, avustajan antama tuki vaikutti myös siihen, että kommunikaatio koettiin esteettömäksi. Sanna kertoi avustajan auttavan, jos hän ei ollut esimerkiksi ymmärtänyt tehtävänantoa. Tiina ei halunnut ottaa apua vastaan avustajalta, vaan halusi pärjätä itse. Lotan opettaja huomioi Lotan tilanteen opetuksessa puhumalla hitaammin ja selkeämmin, sekä antamalla Lotalle suullisesti tiedotettavia asioita myös kirjallisena. Yleisesti tutkimushenkilöt olivat tyytyväisiä siihen, miten kommunikaatio koulussa toteutui, minkä vuoksi he kokivat sen olevan myös esteetöntä.

7.3 Kommunikaatio sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta

Sosiaalisen esteettömyyden määritelmän mukaan kommunikaation tulisi toteutua monikanavaisen viestinnän keinoja hyödyntäen. Toimintakyvyn rajoite ei saa olla kommunikaation esteenä. (Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2006, 10) Tutkimushenkilöideni kohdalla sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta kommunikaatio toteutui osittain esteettömästi.

Lotan kohdalla kommunikaation esteettömyyttä on tuettu Fm- laitteella. Fm- laite on Lotan mukana aina varalta, sellaisia tilanteita varten, jossa kuunteluolosuhteet ovat vaikeat. Opettajan kiinnittämä erityishuomio haastateltavan kuuloon ja suomen kielen taitoihin, sekä kavereiden ymmärrys Lotan kuulosta edesauttavat kommunikaation esteettömyyden toteutumista. Lotan äidin mukaan, opettaja huomioi Lotan erityisyyttä esimerkiksi antamalla Lotalle opetukseen liittyviä asioita kirjallisena, vaikka muut oppilaat ottavat nämä asiat vastaan ainoastaan kuuloaistin avulla. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta Lotan äiti mainitsee kokeisiin liittyvät asiat. Jos opettaja kertoo suullisesti luokalle kokeeseen tulevista tärkeistä aihealueista, antaa hän tämän tiedon Lotalle myös kirjallisena varmistaen, että Lotta saa tiedon. Tämän opettaja tekee, koska tietää Lotan kielenkehityksessä olevan häiriöitä, jotka saattavat vaikeuttaa kuullun ymmärtämistä. Lotan kaverit tiedostavat Lotan kuulon ja ymmärtävät esimerkiksi välitunnilla, kun melutaso on korkeampi, puhua kovempaan ääneen.

Lotan kohdalla esteettömyys kuitenkin rikkoutuu oppilaiden mennessä esimerkiksi uimaan. Alaluvussa 6.1 Lotta toteaa, että hänen pitää katsoa mallia muista, koska sisäkorvaistutetta ei voi käyttää uimassa. Kommunikaatio ei ole tällöin esteetöntä, koska haastateltava ei ilman sisäkorvaistutetta kykene kuulemaan, mitä muut puhuvat. Sosiaalisen esteettömyyden määritelmän mukaan tiedonsaantia tulisi tukea monimuotoisen viestinnän keinoin, käyttäen esimerkiksi viittomia tai graafisia merkkejä. Esteetön kommunikaatio ei perustu pelkästään puhuttuun tai kirjoitettuun yleiskieleen. (Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2006, 10.) Lotan tilanteessa edellä mainittuja asioista oli osattu osittain hyödyntää, mutta esimerkiksi uintitilanteissa monimuotoisen viestinnän keinot jäivät puuttumaan.

Sannan kohdalla kommunikaation esteettömyys sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta toteutuu paremmin kuin Lotan ja Tiinan kohdalla. Koulussa henkilökunta sekä muut oppilaat osaavat viittoa, jolloin kaikilla on käytössään sama kommunikaatiotapa ja tasavertaiset mahdollisuudet ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Sannalla on käytössään Fm- laite. Koulussa kuunteleminen vaikeutuu, jos Fm- laite on säädetty väärään asentoon. Tällaisessa tilanteessa esteettömyys ei täysin toteudu, vaikka Sanna saa tiedon viittomien kautta. Esteettömyys ei toteudu, koska tarkoitus opettajan käyttäessä viitottu puhetta on, että kaikki oppilaat saavat tiedon myös opettajan puheen kautta, vaikka hän viittookin samanaikaisesti. Kun Sanna ei kuule opettajan

puhetta, jää häneltä yksi viestinnän kanava pois käytöstä ja hän saa tiedon vain yhden kanavan kautta. Tilanteissa, joissa sisäkorvaistutetta ei voida käyttää (esimerkiksi uimassa), kertoo Sanna kaikkien käyttävän pelkästään viittomia, jolloin esteettömyys toteutuu. kaikkien luokan oppilaiden kanssa tasavertaisesti.

Myös Tiinan kohdalla kommunikaation esteettömyyttä tuetaan Fm- laitteen avulla. Tiinan opettaja käyttää opetuksessa vinkkipuhetta. Koulukavereiden kanssa Tiina kommunikoi puheella, yksi kavereista käyttää viitottua puhetta. Tiina kertoo hänelle helpoimman kommunikaatitavan olevan viitottu puhe. Sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta Tiinan kohdalla esteettömyys koulussa toteutuu kahteen muuhun tutkimushenkilöön verraten heikoiten. Vaikka Tiina omien sanojensa mukaan ymmärtää ja kuulee, mitä opettaja ja kaverit puhuvat, ei hän silti saa tietoa hänelle helpoimman kommunikaatitavan (viitotun puheen) kautta. Tiinan luokassa on avustaja, mutta Tiina ei halua ottaa häneltä apua vastaa, vaan haluaa toimia itse. Uimassa ollessaan Tiina joutuu tulkitsemaan viestit huuliota lukemalla.

8 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää millaisia kommunikaatitapoja yläkouluikäisillä on käytössään kouluympäristössä, sekä selvittää onko koulussa tapahtuva kommunikaatio nuorten mielestä esteetöntä ja toteutuuko koulussa tapahtuva kommunikaatio sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta esteettömästi. Haastattelujen pohjalta selvisi, että nuorilla oli käytössään seuraavia kommunikaatitapoja: puhe, viitottupuhe, vinkkipuhe ja huulioluku. Tutkimushenkilöt vaihtelivat eri kommunikaatitapojen välillä riippuen tilanteesta ja vuorovaikutustilanteesta mukana olevista henkilöistä. Kommunikaation esteettömyys nuorten mielestä toteutui suurimmaksi osaksi hyvin. Tähän vaikutti se, että kommunikaatiota tuettiin eri tavoin, eivätkä nuoret kokeneet kommunikaation olevan vaikeaa. Sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta kommunikaatio ei toteutunut tutkimushenkilöistä kenenkään kohdalla täydellisesti. Parannettavaa oli esimerkiksi niissä tilanteissa, kun sisäkorvaistutetta ei voitu käyttää (esimerkiksi uimassa).

Haastattelujen perusteella voi päätellä, että sisäkorvaistutteen saaneiden nuorten kommunikaatiotavat vaihtelevat yksilöllisesti. Tähän vaikuttaa todennäköisesti istutteen saaneiden poikkeuksellisesti, yksilöllisesti edennyt kielenkehitys, kielenkehityksen häiriöineen. Myös sisäkorvaistutteen saaneiden kuntoutus voi vaikuttaa kommunikaatiotapojen käyttöön erityisesti kouluvalinnan kautta. (LapCi ry 2012). Mielestäni vaikuttaa siltä, että yleisopetukseen integroiduilla tutkimushenkilöillä ei ole samantilaista mahdollisuutta käyttää esimerkiksi viittomia kommunikaation tukena, vaikka siitä olisi heille hyötyä, kuin erityiskoulua käyvällä tutkimushenkilöllä. Tutkimushenkilöiden asenteilla ja ikäkaudella voidaan haastattelujen pohjalta sanoa olevan vaikutusta kommunikaatiotavan käyttöön. Murrosikäkaudelle on tyypillistä, että ei haluta erottua joukosta, minkä takia ei ehkä haluta käyttää valtaväestöstä eroavaa kommunikaatiotapaa, vaikka se olisikin helpompi tapa kuin joku muu. (Kronqvist 2007, 170.)

Koulussa tapahtuva kommunikaatio toteutui tutkimushenkilöiden mielestä enimmäkseen esteettömästi. Haastattelujen perusteella erilaisilla kommunikaation tukitoimilla ja opettajan, sekä muiden oppilaiden ymmärryksellä asiasta oli suuri merkitys esteettömyyden toteutumisen kannalta (Sandelin - Nertamo 2002, 183). Esteettömyys ei kaikkien tutkimushenkilöiden näkökulmasta toteutunut sellaisissa tilanteissa, joissa sisäkorvaistutetta ei voitu käyttää. Näissä tilanteissa ei ollut osattu hyödyntää monikanavaisen viestinnän keinoja, joita ovat esimerkiksi viittomien tai graafisten merkkien käyttö (Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2006, 10). Tämä mielestäni voi johtua siitä, että koulun henkilökunnalla ei ole ollut riittävästi tietoa eri kommunikaatiomenetelmistä tai he eivät ole osanneet käyttää niitä. Syynä voi olla myös, että koulun henkilökunta ei tiedä, miten esimerkiksi monikanavaisen viestinnän keinoja voisi hyödyntää. Vaikka tutkimushenkilöiden oman näkemyksen mukaan esteettömyys suurilta osin toteutui, ei se tarkoita, että esteettömyys olisi esteettömyyden määritelmän mukaan toteutunutta. On tärkeä huomioida, että tutkimushenkilöillä ei ole kokemusta täysin kuulevana elämisestä. Heillä ei ole vertailupohjaa sille, miltä kommunikointi tuntuu täysin kuulevana.

Opetushallitus on määritellyt erääksi perusopetuksen arvoksi esteettömän oppimisympäristön (Opetushallitus 2004, 1). Sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta koulussa tapahtuva kommunikaatio toteutuu osittain esteettömästi. Opetuksessa on jonkin verran hyödynnetty monikanavaisen viestinnän keinoja esimerkiksi kuulonapu-

välineitä käyttäen. Niissä tilanteissa, joissa sisäkorvaistutetta ei voi käyttää, kuulovamma nousee kahden tutkimushenkilön kohdalla kommunikaation esteeksi, mitä ei sosiaalisen esteettömyyden näkökulmasta saisi tapahtua. (Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2006, 10.) Perusopetuksen arvoissa on tasa-arvon edistäminen, yksilöiden välillä (Opetushallitus 2004, 1). Kun kommunikaation esteettömyys ei tutkimushenkilöideni kohdalla toteudu, jää mielestäni myös tämä perusopetuksen arvo toteutumatta. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että kaikkien tutkimushenkilöideni kohdalla kouluissa ei ole osattu hyödyntää monikanavaisen viestinnän keinoja kommunikaation tukena niin tehokkaasti kuin olisi mahdollista. Toisaalta yhden tutkimushenkilön kohdalla kaikkia keinoja ei voitu hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla, koska tutkimushenkilö ei halunnut ottaa tukea vastaan. Perusopetuslaissa on säädetty oppilaan oikeudesta riittävään oppimiseen ja koulunkäynnin tukeen, heti tuen tarpeen ilmetessä (Finlex 2012). Tässä nouseekin keskeisesti esille, että, jos kommunikaatio ei sosiaalisen esteettömyyden kannalta toteudu esteettömästi, niin toteutuuko oikeus riittävän tuen saamisesta koulunkäyntiin? Mielestäni nämä kaksi asiaa ovat kytköksissä toisiinsa, koska jos kommunikaation esteettömyyttä ei tueta, se voi vaikuttaa myös oppimiseen, siten, että oppilas ei esimerkiksi saa materiaalia sellaisessa muodossa, missä hän sen helpoiten ymmärtää.

Haastattelu tutkimusmenetelmänä oli haastava. Haastavan haastattelusta teki tutkimushenkilöiden poikkeava suomen kielen taito. Haastattelukysymykset laadin selkokielellä, sekä pohdin, miten ne esitetään viitotulla puheella. Aluksi harkitsin haastatteluiden toteuttamista viittomakielen tai puhevammaisen tulkin välityksellä. Hylkäsin ajatuksen, koska haastateltavilla ei ollut kokemusta tulkin käytöstä. Haastattelutilanteessa huomasin, että osa laatimistani kysymyksistä oli liian vaikeita ymmärtää. Kysymyksiä jouduttiin käymään uudestaan ja uudestaan läpi, jotta sain haluamiini asioihin vastaukset. Tämä saattoi jonkin verran vaikuttaa vastausten luotettavuuteen, mutta en usko vaikutuksen olevan kovin suuri. Haastattelutilanteessa toinen suuri haaste oli tutkimushenkilöiden vastausten ymmärtäminen. Kaikki vastasivat suomen kielellä, mutta kielenkehityksen häiriöiden takia vastaukset eivät olleet aina selkeitä. Vastauksia piti tulkita osittain kontekstin ja taustatietämyksen avulla. Tämä vaikuttaa osaltaan myös jonkin verran haastattelujen luotettavuuteen, mutta pyrin minimoimaan vaikutusta kysymällä epäselvät asiat vanhempien läsnä ollessa uudelleen. Tällöin vanhemmat saattoivat vastata tutkimushenkilöiden puolesta tai kertoa, mitä tut-

kimushenkilö vastauksellaan tarkoitti. Myös vanhemmilla oli haastatteluissani eräänlainen rooli. Yksi haastattelu toteutettiin verkkoyhteyden kautta Skype-ohjelmaa käyttäen. Tässä haastattelussa vanhempien rooli korostui, koska vanhemmat välittivät minun kysymät kysymyksiä tutkimushenkilölle, jos tämä ei niitä suoraan Skypen kautta kuullut. Tällä saattaa olla merkitystä tuloksiin, koska tutkimushenkilö vastasi vanhemmilleen eikä suoraan haastattelijalle. Tässä haastattelussa ei ollut mahdollista haastatella tutkimushenkilöä kahden kesken, niin kuin kahdessa muussa haastattelussa.

Haastattelut olisi kannattanut toteuttaa tulkin välityksellä, koska nyt kysymyksien muotoilu vei haastattelijalta energiaa. Tulkin kanssa olisin voinut keskittyä paremmin vastauksiin ja lisäkysymyksiä olisi ollut helpompi tehdä. Haastattelijan ei olisi tarvinnut keskittyä niin paljoa kysymysten tuottamiseen ymmärrettävällä tavalla. Toisaalta tulkin käyttö olisi tuonut lisäjännityksen tilanteeseen. Nyt haastattelut tapahtuivat mukavassa hengessä.

Vaikka työni tuloksia ei voi yleistää tutkimusjoukon pienuuden takia, toin työni kautta sisäkorvaistutteen saaneiden nuorten kommunikaatiosta uutta tietoa tulkkien ja tulkkiopiskelijoiden saataville. Työssäni on kolme esimerkkiä siitä, millaista sisäkorvaistutteen saaneiden nuorten kommunikaatio voi olla ja miten se koulussa toteutuu. Työtäni voi hyödyntää tulkkikoulutuksessa siten, että näiden kolmen esimerkin kautta voi pohtia, millaisia valmiuksia viittomakielen tulkeilta tämän asiakasryhmän kanssa työskennellessä vaaditaan. Jatkotutkimuksissa voisi selvittää, millaista opiskelutulkausta sisäkorvaistutteen saaneet toivovat ja tarvitsevat tai tarvitsevatko sisäkorvaistutteen saaneet nuoret ylipäätään opiskelutulkausta.

LÄHTEET

- Archbold, Sue & Sach, Tracey & O'neill, Ciaran & Lutman, Mark & Gregory, Susan 2008. Outcomes From Cochlear Implantation For Child And Family: Parental Perspective. *Deafness And Education International* (3) 10/2008, 120 - 142.
- Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2006. Eduskunnan esteettömyys- ja saavutettavuusselvitys. *Demokratia kaikille – Demokrati för alla*. Eduskunta.
- Erikson, Erik H 1950. *Lapsuus ja yhteiskunta*. Suom. Esko Huttunen. Jyväskylä: Gummerus.
- Finlex 2012. Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Viitattu 28.4.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Hasan, Marja & Lonka, Eeva 2006. Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten kommunikatio-, koulu- ja päivähoitotilanne Suomessa. Teoksessa Eeva Lehto, Marja Hasan & Ritva Parkas (toim.): *Satakieliseminaari 2006*. Helsinki: Satakieliohjelma. 73 - 79.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. *Tutki ja Kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Humanistinen Ammattikorkeakoulu 2011. Tutkimussuunnitelma
- Hyde, Merv & Punch, Renée 2011. The modes of communication used by children with cochlear implants and role of sign in their lives. *American annals of the deaf* (155) 5/2011, 535 - 549.
- Jero, Jussi & Kentala, Erna 2007. Lasten sisäkorvaistutteen. *Duodecim* 2007;123. 2014 - 2018.
- Korpilahti, Pirjo 2005. Puhuen tai viittoen – kaksi väylää kohti kieltä. Teoksessa Marjatta Takala & Elina Lehtomäki (toim.): *Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus*. Helsinki: FINN LECTURA, 10 - 24.
- Kronqvist, Eeva-Liisa 2007. *Kehityopsykologia: matkalla muutokseen*. Helsinki: WSOY.
- Kuuloliitto ry 2012a. Viitattu 1.4 2012. <http://www.kuulokynnys.fi/kuulokynnys/>
- Kuuloliitto ry 2012b. Fm- laitteet. Viitattu 1.4 2012. <http://www.kuuloliitto.fi/fin/kuulo/apuvalineet/fm-laitteet/>
- LapCi ry 2012a. Mikä on sisäkorvaistute?. Viitattu 26.3.2012. <http://www.lapci.fi/sisakorvaistute.html>
- LapCI ry 2012b. SI- lapsen tukitoimet eri ikäkausina. Viitattu 26.3.2012. <http://www.lapci.fi/si-lapsen-tukitoimet.html>
- LapCI ry 2012c. Mitä on vinkkipuhe?. Viitattu 26.3.2012. <http://www.vinkkipuhe.fi/mita-on-vinkkipuhe.html>
- Lahtinen, Riitta 2006. Kuurosokeille tulkkkaus- haasteellista ja vaihtelevaa. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.): *Käden käännteessä*. Helsinki: FINN LECTURA, 182 - 198.
- Lauronen, Maija 2008. Sisäkorvaistutetta käyttävän nuoren identiteetti. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteen laitos, Jyväskylän Yliopisto.

- Leinonen, Anne 2004. Vuorovaikutustaidot. Teoksessa Kirsi Lehtinen (toim.): Esteettömään osallistumiseen. Koulunkäynnin tukemisen ja ohjauksen opas. Helsinki: TSL-OPINTOKESKUS, 14 - 22.
- Mattila-Aalto, Minna 2004. Aisteihin liittyvä erityisen tuen tarve ja avustaminen. Teoksessa Kirsi Lehtinen (toim.): Esteettömään osallistumiseen. Koulunkäynnin tukemisen ja ohjauksen opas. Helsinki: TSL-OPINTOKESKUS, 56 - 64.
- Opetushallitus 2012. Opetushallitus. Viitattu 28.4.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Viitattu 21.11.2011. http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf 21.11
- Sandelin-Nertamo, Sirkka-Liisa 2002. Huonokuuloinen oppilas yleisopetuksessa. Teoksessa Marjatta Takala & Elina Lehtomäki: Kieli, kuulo ja oppiminen. Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Helsinki: FINN LECTURA, 182 - 190.
- Shemeikka, Titta 2011. Viittomakielen tulkkauksen haasteet ortodoksisella kristinoppileirillä. Opinnäytetyö. Humanistinen Ammattikorkeakoulu.
- Sume, Helena 2008. Perheen pyörteinen arki: sisäkorvaistutetta käyttävän lapsen matka kouluun. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 334. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Takala, Marjatta 2002. Kuulovammaisuus. Teoksessa Marjatta Takala & Elina Lehtomäki (toim.): Kieli, kuulo ja oppiminen. Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Helsinki: FINN LECTURA, 25-42.
- Vikman, Sari 2004. Onnistuneen kuntoutuksen ja koulunkäynnin edellytykset – kokemuksia Tampereelta. Teoksessa Eeva Lehto, Marja Hasan & Ritva Parkas (toim.): Satakieliseminaari 2004. Tampere: Satakieliohjelma. 43 - 45.
- Vilkka, Hanna 2009. Tutki ja kehitä. 1.-3. painos. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

Liite 1: Saatekirje

Hei!

Olemme 4. vuoden viittomakielen tulkkiopiskelijoita Humanistisesta ammattikorkeakoulusta Kuopiosta. Tulevat opinnäytetyömme ovat osa Humanistisen ammattikorkeakoulun tekemää Kela-rahoitteista tutkimushanketta. Tutkimus kartoittaa mm. sisäkorvaistutteen saaneiden lasten ja nuorten tulkkauspalvelujen tarkoituksenmukaisuutta ja tulevaisuuden tarvetta.

Opinnäytetöitämme varten etsimme sisäkorvaistutteen saaneita nuoria henkilöitä, jotka olisivat kiinnostuneita osallistumaan hankkeeseemme. Etsimme

– 16–20-vuotiaita henkilöitä haastateltaviksi viittomakielen tulkkipalveluiden käytöstä vapaa-ajalla. Opinnäytetyössäni tavoitteenani on selvittää millaisissa tilanteissa sisäkorvaistutteen saaneet nuoret viittomakielentulkkauspalvelua käyttävät vapaa-ajallaan. Lisäksi tavoitteenani on kartoittaa heidän kommunikointitapojaan, heidän tyytyväisyyttään tulkkauspalveluun sekä heidän ajatuksiaan tulkkauspalveluiden parantamisesta juuri heille sopivaksi. Henkilöillä tulisi olla ainakin jonkin verran kokemusta tulkkauspalvelun käytöstä. (Yhteydenotot: Katja Pesonen)

– yläasteikäisiä nuoria, joita on tarkoitus haastatella kanssakäymisestä ja kommunikointitavoista kouluympäristössä. Opinnäytetyöni tavoitteena on kerätä sisäkorvaistutteen saaneiden nuorten omia mielipiteitä kommunikaatiosta ja siitä miten se kouluympäristössä toteutuu, lisäksi selvittää vähän nuorten omaa tietämystä eri kommunikointitavoista ja kokevatko he olevansa kommunikaatiotilanteissa tasa-arvoisia toisiin koululaisiin nähden. Olisi hyvä, jos ainakin joku haastateltavista käyttäisi viittomakieltä tai viittomia kommunikoinnin tukena. (Yhteydenotot: Laura Tuuliainen)

– haastateltavaksi 16–20-vuotiasta nuorta, jonka kommunikaatioympäristöä olisi myös mahdollista havainnoida arkipäivän tilanteissa. Henkilöllä tulisi olla hieman kokemusta viittomien tai viittomakielen käytöstä. Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia nuoren sisäkorvaistutteen käyttäjän kommunikaatiotapoja ja syitä valittuihin tapoihin. Tavoitteena on myös selvittää mielipiteitä viittomakielen ja puhutun suomen kielen käytöstä nuoren elämässä. (Yhteydenotot: Katariina Haikarainen)

Kaikki tutkimusmateriaali on luottamuksellista ja tutkimushenkilöiden tietoja tai vastauksia ei luovuteta muuhun käyttöön. Myöskään kenenkään henkilöllisyyttä ei paljasteta missään vaiheessa tutkimusta.

Opinnäytetyömme valmistuvat keväällä 2012. Alustavasti olemme suunnitelleet haastattelujen ja havainnoinnin ajankohdaksi joulutammikuun. Toivoisimme mahdollisimman pikaista yhteydenottoa alla oleviin osoitteisiin.

Ystävällisin terveisin

Katariina Haikarainen
Katja Pesonen
Laura Tuuliainen

katariina.haikarainen@humak.edu
katja.hovinmaki@humak.edu
laura.tuuliainen@humak.edu

Liite 2: Haastattelurunko

TAUSTATIEDOT:

- Ikä, milloin sisäkorvaistute saatu
- Onko muita liitännäisvammoja/ kielenkehityksen häiriöitä
- Millaisessa koulussa? erityis/yleisopetus

YLEISESTI KOMMUNIKAATIOSTA:

- Mitä kommunikaatiomuotoja sinulla on käytössäsi?
- Miten sinä juttelet?/ Millä tavalla keskustele? (tukiviittomat, viitottu puhe, huulioluku, viittomakieli, suomenkieli, selkokieli)
- Mitä näistä käytät mieluiten, mikä on sinulle helpoin tapa?
- Mikä on epämieluisin? /Mistä et tykkää/ Mitä et halua käyttää?
- Mitkä kommunikaatiotavat ovat käytössä koulussa? / Miten juttelet koulussa? Mitä käytät koulussa? (Oppitunnilla, välitunnilla, opettajan kanssa, kavereiden kanssa, liikuntatunnilla)
- Vaikuttaako se kenen kanssa kommunikoit käyttämäsi kommunikaatiotapaan? (opettaja, kaverit, äiti) / Jutteletko samalla tavalla opettajan ja äidin kanssa? Entä miten juttelet luokkakavereiden kanssa?
- Miksi kommunikoit eritavalla eri tilanteissa? Miksi käytät eri henkilöiden kanssa eri tapoja jutella? (eri ihmisten kanssa-> ei osata jotain tiettyä tapaa, oudot ihmiset – tutut ihmiset)

KOULUYMPÄRISTÖ

- Kommunikoitko koulussa eri tavalla kuin kotona? / Jutteletko perheenjäsenten kanssa eri tavalla kuin koulussa?
- Miksi koulussa kommunikoit eri tavalla kuin kotona, mitkä asiat vaikuttavat tähän? / Osaatko kertoa, mistä johtuu, että juttelet (käytät) koulussa viittomilla ?
- Onko koulussa joskus sellaisia tilanteita, missä kommunikaatio on haastavaa? Keskustelutilanteita, joissa on vaikea kuulla tai keskustella? / Onko koulussa joskus vaikea jutella?(Kysyä Opettajalta?)
- Millaisia nämä tilanteet ovat? Missä ne tapahtuvat?(luokassa, välitunnilla, jokin tietty aine) Miksi näissä tilanteissa on haastavaa? Mitä näissä tilanteissa voisi tehdä toisin, jotta ne eivät olisi niin haastavia? Tuleeko haastavissa tilanteissa joskus mieleen, mitä voisi tehdä eri tavalla, jotta tilanteet sujuisivat paremmin?

- Missä tilanteissa kommunikointi on kaikista helpointa? Minkä takia näissä tilanteissa on helppo kommunikoida? Mitkä asiat vaikuttavat? (esimerkiksi keskustelukumppani)
- Onko käytössäsi kuulonapuvälineitä, tulkki tai avustaja? (induktiosilmukka, mikrofoni)
- Jos avustaja, onko henkilökohtainen, vai kaikkien yhteinen? Miten avustaja auttaa sinua, kertooko mitä pitää tehdä vai neuvooko vain tehtävissä?
- Jos tulkki,
- Ovatko apuvälineet aina saavutettavissa, vai onko tilanteita, joissa niitä ei käytetä, mutta toivoisit niitä käytettävän?
- Pitääkö sinun itse huolehtia, että apuvälineet ovat saatavilla (kuljettaa eri luokkiin)? Vai huolehtiiko joku muu niistä, kuka? (opettaja, avustaja)
- Onko apuvälineistä sinulle hyötyä?

KESKUTELUTILANTEET

Vaikuttavatko seuraavat asiat opiskeluusi luokassa:

sijoittuminen
 opettajan suun liikkeiden näkeminen
 opettajan sijoittuminen
 taustamelu
 avustaja
 tulkki
 induktiosilmukka
 kova ääni
 nopea puhe

- Miten sisäkorvaistutteesi on huomioitu opetuksessa? (opettajana sijoittuminen, puhutaan vuorotellen, eri tehtävät, eri oppikirjat)
- Huomioiko opettaja sinua eri tavalla kuin muita oppilaita?
- Osaako opettaja mielestäsi huomioida riittävästi kommunikaation onnistumista? (huulion näkyvyys, puheäänen kuuluvuus, pitääkö opettajaa muistuttaa asiasta)
- Onko opetuksen seuraaminen mielestäsi aina helppoa? (Kun opettaja puhuu luokassa / Kun luokkakaverit juttelevat luokassa)
- Tuleeko mieleesi opetustilanteita, joissa opetuksen seuraaminen on vaikeaa? Mitkä tilanteet ovat tällaisia? Mikä näissä tilanteissa aiheuttaa sen, että opetusta on vaikea seurata?
- Pystytkö vaivatta seuraamaan luokassa käytävää keskustelua?

- Pystytkö osallistumaan keskusteluun vaivatta? Mistä syystä et?
- Tuleeko joskus / Tai onko tullut sellaisia tilanteita, joissa sisäkorvaistutetta ei voi käyttää tai se ei toimi? Miten tällaisissa tilanteissa toimitaan? Huomioiko opettaja tämän jotenkin vai oletko sitten vain kuulemat-ta?(liikunta, uinti)
- Välitunnit ovat erilaisia tilanteita kuin oppitunnit. Millaisiksi koet välitunnit keskustelun ja kommunikaation näkökulmasta? (Käytävällä, ulkona)